ТАТАРСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ФӘННӘР АКАДЕМИЯСЕ
Г. ИБРАҺИМОВ исемендәге
ТЕЛ, ӘДӘБИЯТ ҺӘМ СӘНГАТЬ ИНСТИТУТЫ

А. Ә. Тимерханов,
С. Ф. Гарифуллин

ТАТАРЧА-РУСЧА-ИНГЛИЗЧӘ МӘКТӘП СҮЗЛЕГЕ

12 000 чамасы сүз һәм сүзтезмә,
1000 ләп фразеологик берәмлекне эченә ала

КАЗАН

«МӘГАРИФ – ВАКЫТ» НӘШРИЯТЫ

2014

АКАДЕМИЯ НАУК РЕСПУБЛИКИ ТАТАРСТАН
ИНСТИТУТ ЯЗЫКА, ЛИТЕРАТУРЫ И ИСКУССТВА
им. Г. ИБРАГИМОВА

А. А. Тимерханов,
С. Ф. Гарифуллин

ТАТАРСКО-РУССКО-АНГЛИЙСКИЙ ШКОЛЬНЫЙ СЛОВАРЬ

Около 12 000 слов и словосочетаний,
1000 фразеологических единиц

КАЗАНЬ

ИЗДАТЕЛЬСТВО «МАГАРИФ – ВАКЫТ»

2014

TATARSTAN ACADEMY OF SCIENCES
G. IBRAGIMOV INSTITUTE
FOR LANGUAGE, LITERATURE AND ART

A. A. Timerkhanov,
S. F. Garifullin

TATAR-RUSSIAN-ENGLISH SCHOOL DICTIONARY

About 12 000 words and phrases,
1000 phraseological units

KAZAN

PUBLISHING HOUSE «MAGARIF – VAKYT»

2014

УДК 811.512.145:811.161.1:811.111´374
ББК 81.2Тат:81.2Рус:81.2Англ-4
Т 41

Татарстан Республикасы Фәннәр академиясе
Г. Ибраһимов исемендәге Тел, әдәбият һәм сәнгать институтының
Гыйльми советы карары нигезендә басыла

Россия Федерациясенең «Авторлык хокуклары һәм арадаш хокуклар турында»гы Законы белән саклана. Китапка кергән материалларны тулысы белән яки өлешчә башка басмалар өчен файдалану, төрле электрон мәгълүмат чыганакларына күчереп яки төшереп алу авторлык хокукына ия булган затның язма рөхсәтеннән башка катгый тыела.

Фәнни редакторы

филология фәннәре докторы, доцент,
ТФА Г. Ибраһимов исем. ТӘһСИның лексикография бүлеге мөдире
А. Ә. Тимерханов

Рецензентлар:

филология фәннәре докторы, Россия гадел хөкем академиясенең
Казан филиалы профессоры *М. Б. Хәйруллин;*
филология фәннәре кандидаты, Казан федераль университетының
Филология һәм мәдәниятара багланышлар институты профессоры
Р. Г. Мөхәммәтдинова

Тимерханов А. Ә.

Т 41 Татарча-русча-инглизчә мәктәп сүзлеге / төз.: А. Ә. Тимерханов, С. Ф. Гарифуллин; фәнни ред., кереш мәкалә, кушымта авторы А. Ә. Тимерханов. – Казан: Мәгариф – Вакыт, 2014. – 512 б.
ISBN 978-5-905943-30-0

Сүзлек мәктәптә татар һәм рус, шулай ук инглиз телләрен үзләштерүдә гамәли кулланма буларак тәкъдим ителә. Сүзлеккә барлыгы 12 000 чамасы сүз, сүзтезмә һәм 1000 ләп тотрыклы гыйбарә кертелде. Ул татар әдәби теленең киң кулланышта йөргән актуаль лексикасын һәм фразеологиясен эченә ала.

Сүзлек, укытучылар һәм мәктәп укучылары белән беррәттән, студентлар, журналистлар, гомумән киң катлау укучылар өчен дә кызыклы, шул ук вакытта файдалы да чыганак була ала.

ISBN 978-5-905943-30-0

© ТФА Г. Ибраһимов исем. ТӘһСИ, 2014
© Тимерханов А. Ә., Гарифуллин С. Ф., 2014

СҮЗ БАШЫ

Үткән гасырның 90 нчы еллары илебез тормышында зур үзгәртеп корулар белән истә калды. Җитди үзгәрешләр, илнең дәүләт төзелеше, социаль-сәяси системасы һәм иктисади үсеш курсы белән генә чикләнмичә, миллионлаган кешенең рухи тормышында, үзаңында һәм дөньяга карашында да киң чагылыш тапты. Бүгенге күпмилләтле Россия составында яшәүче халыклар үзләренең асылына кайтырга, яңа урнашкан чынбарлык күзлегеннән карап, үзләренең тарихи үсеш юлларын ачыкларга һәм киләчәккә кыйбласын билгеләргә мөмкинлек алдылар. «Үзгәртеп кору җиле» тәэсирендә телне, милли-мәдәни традицияләрне тергезү, өйрәнү һәм үстерү мәсьәләләре күп кенә милли республикаларда алып барылган эшчәнлекнең төп юнәлешләреннән берсен тәшкил итте.

Татарстанда, беренчеләрдән булып, татар халкы һәм биредә яшәүче башка халыкларның бай милли-мәдәни мирасын саклап калу, өйрәнү һәм үстерүгә юнәлтелгән максатчан чаралар гамәлгә ашырыла башлады. Бу шартларда милли мәдәниятне тергезү һәм татар халкының милли үзенчәлеген ныгытуда татар теле төп нигезгә әверелде.

Республикада дәүләт югарылыгында милли мәсьәләләр һәм тел өлкәсендә яңа үсеш концепциясен кабул итү, аны актив рәвештә тормышка ашыру татар телен саклап калу, өйрәнү һәм үстерү өчен уңай шартлар тудыруга китерде. Республика күләмендә иҗтимагый-сәяси һәм мәдәни тормышта телебезнең роле һәм әһәмияте артты, куллану чикләре киңәйде. 1992 елда «Татарстан Республикасы халыклары телләре турында»гы законны кабул итү бу юнәлештәге иң зур һәм җитди адым булды. Анда татар теле рәсми рәвештә дәүләт теле статусындагы тел буларак теркәлде. Һәм хәзерге чорда татар телен үстерү өчен яңа көчле этәргеч булдырылды. Туган телнең абруе артты, аның кулланылыш даирәсе шактый киңәйде.

Бүген татар теле мәктәпкәчә учреждениеләр, урта белем бирү системасы һәм югары уку йортларында

өйрәтелә. Ләкин региональ компонент кысаларында милли телләрне укытуны кыскарту яки бердәм дәүләт имтиханын бары тик рус телендә генә тапшыру шартын кертү татар теле һәм башка милли телләрнең мәгариф системасында укытылу күләмен, аларның кулланылышын кискен рәвештә киметүгә китерергә мөмкин.

Шулай да, бүген татарча китаплар бастыру эшчәнлеге активлаша бара, милли радио һәм телевидениенең татарча эшләвенә бәйле уңай күренешләр күзәтелә. Театр һәм концерт, күргәзмә залларында, яшьләр өчен күңел ачу үзәкләрендә һәм күпсанлы халык катнаша торган башка чараларда да татар теле ешрак яңгырый башлады.

Татар теленең дәүләт идарәсе органнары эшчәнлегендә активрак кулланыла башлавын да әһәмиятле уңай күренеш буларак кабул итәргә кирәк. Россия Федерациясе, Татарстан Республикасы законнары һәм башка норматив хокук актларының даими рәвештә татарча текстлары басыла тора. Суд эшчәнлеген, рәсми эш кәгазьләрен тутыру һәм теркәүне татар телендә дә алып бару омтылышы күзәтелә. Төрле кыенлыклар булуга карамастан, бу юнәлештәге чаралар татар теленең рәсми аралашу өлкәсендә кулланылыш күләмен киңәйтүгә, аның сыйфатына сизелерлек уңай йогынты ясыйлар.

Шуның белән бергә, татар телен һәм, гомумән, гаять бай әдәби, мәдәни мирасыбызны фәнни нигездә өйрәнү чикләре дә киңәя бара. Өчтомлык «Хәзерге татар теленең академик грамматикасы» (1992–1993) төзелүе, татар фольклорының татар һәм рус телләрендә күләмле җыентыклары, Г. Исхакый, Г. Тукай, Г. Ибраһимов, М. Җәлил һ. б. классик язучыларыбыз әсәрләренең күптомлыклары нәшер ителә башлавы, милли фәнебезнең башка юнәлешләрендә бүгенге үсеш таләпләренә җавап бирердәй фундаменталь хезмәтләр әзерләнүе – татар фәне тарихында зур алга китеш булуны раслый.

Соңгы елларда төрле эчтәлектәге татарча сүзлекләр эшләп бастыруга да зур игътибар ителә башлады. Әлеге юнәлешне үстерү хәзерге чорда аеруча әһәмияткә ия, чөнки сәяси-иҗтимагый тормыш, икътисад, мәдәният өлкәләрендәге интенсив процесслар тәэсирендә телгә, аеруча аның иң сизгер өлеше – лексик системасына әледән-әле өстәлеп торган күптөрле сүзләрне, терминнарны теркәү ихтыяҗы үзен ныграк сиздерә килә. Мондый вазгыять татар лексикографиясе, гомумән, татар тел белеменең актив рәвештә нәтиҗәле үсешенә этәргеч бирә.

Татар лексикографиясенең күптәннән килә торган бай традицияләре бар. Аларның нигезен, иң элек, төрле максатларда төзелгән икетелле, башлыча русча-татарча һәм татарча-русча, сүзлекләр тәшкил итә. Бу табигый да, чөнки күп гасырлар

дәвамында үзара аралашып яшәү нәтиҗәсендә татар һәм рус халыклары арасында тыгыз социаль-икътисади, мәдәни бәйләнешләр урнаша, соңыннан элеккеге СССР һәм хәзерге Россия халыкларының уртак казанышына әйләнгән рухи-мәдәни киңлек барлыкка килә. Электән үк шундый үзара тыгыз бәйләнештә яшәү тәрҗемә сүзлекләр һәм төрле эчтәлектәге сөйләшмәлекләр төзеп чыгаруга этәрә. Еш кына андый басмалар татарча текстларны рус теленә һәм киресенчә тәрҗемә итүдә төп белешмә әсбап булып хезмәт итә.

Берничә гасыр дәвамында сүзлекләр төзүдә тупланган зур тәҗрибә алга таба лексикография өлкәсендә тагын да күләмлерәк проектларны гамәлгә ашыруда төпле нигез була. Совет чоры һәм аннан соңгы чор төрки-татар лексикографиясенең иң күркәм традицияләре өчтомлы «Татар теленең аңлатмалы сүзлеге» (Казан, 1977–1981), «Русча-татарча сүзлек» (Мәскәү, 1984), икетомлы «Татарча-русча сүзлек» (Казан, 2007) һәм башка шундый фундаменталь басмаларда чагылыш тапты. Хәзерге татар лексикографиясенең яңа зур уңышларының берсе – бертомлы «Татар теленең аңлатмалы сүзлеге» басылып чыгу (Казан, 2005). Сүзлекне профессор Ф. Ә. Ганиевнең фәнни җитәкчелегендә Татарстан Фәннәр академиясенең Г. Ибраһимов исемендәге Тел, әдәбият һәм сәнгать институтында эшләүче бер төркем лексикограф галимнәр төзеде. Ул озак еллар дәвамында күп көч, тырышлык куеп башкарылган зур эш нәтиҗәсе. Хезмәт әлеге төр сүзлекләрне төзүдәге барлык алдынгы уңай тәҗрибәне исәпкә алып эшләнгән. Сүзлеккә 58 мең сүз һәм фразеологик берәмлек кертелгән. Ул татар халкының рухи-мәдәни мирасын һәм мәгълүм күләмдә бөтен төрки дөньяның милли-тел тасвирланышын чагылдырган гаять бай чыганак булып хезмәт итә.

Бүген татар теленең биш-алты томнан торачак яңа, тагын да тулырак һәм камилрәк аңлатмалы сүзлеген төзү юнәлешендә актив эш алып барыла. Аның беренче ике томы инде төзелеп беткән, калганнары эшләнә тора. Әлеге хезмәттә телебезнең байлыгы тагын да тулырак чагылыш табачак.

Төрле чорларда татар телен чит телләргә бәйләп, икетелле, сирәгрәк булса да, өчтелле сүзлекләр дә төзелгән. Аларны эшләүдә инглиз, гарәп, фарсы, төрек һ. б. телләр файдаланылган. Дөрес, андый сүзлекләр саны күпкә азрак булган. Мисал өчен, төрле елларга караган унбишләп гарәпчә-татарча һәм татарча-гарәпчә сүзлек булуы мәгълүм. Бу нисбәттән Г. Ишмөхәммәтовның зур булмаган күптелле «Төрки, фарсы, гарәп һәм казахча, татарча, русча сүзлекчә»сен (Казан, 1954) телгә алырга мөмкин.

Татар һәм башка телләр материалы нигезендә төзелгән күләмлерәк лексикографик басмаларның чыгуы

XX йөзнең икенче яртысына һәм хәзерге чорга карый. Андый хезмәтләр арасыннан, һичшиксез, 1965 елда дөнья күргән (Казан, 854 б.) һәм 1993 елда (Казан, 448 б.) кабат басылып чыккан «Гарәпчә-татарча-русча алынмалар сүзлеге»н күрсәтергә кирәк. Сүзлектә милли мәдәниятне гомумсоветлаштыру чорында өлешчә пассивлашкан яки кулланыштан бөтенләй төшеп калган кабатланмас бай лексика тупланган. Татар һәм рус телләренә тәрҗемә итеп бирелгән гарәп теле материалы, сүзләргә китерелгән аңлатмалар, гарәп теленнән кушымта рәвешендә бирелгән кыскача грамматик белешмә – барысы бергә бу хезмәтне тел белгечләре һәм киң катлау укучылар өчен чын мәгънәсендә кыйммәтле һәм бердән-бер кулланма чыганак итә.

Соңгы елларда татар һәм гарәп телләре нигезендә төзелгән зур булмаган яңа терминологик сүзлекләр дә басылды. Мисал итеп, «Мөселман терминологиясе сүзлеге»н (Казан, 2006) китерергә мөмкин. Милли мәдәниятне һәм аның мөһим бер тармагы буларак динне тергезү, үстерү шартларында чыгышы белән нигездә гарәп теленә караган мөселман терминологиясенең бер өлеше кабат актуальләшә һәм актив рәвештә хәзерге татар теленең лексик составында үзенең төпле урынын биләргә омтыла. Калган зур өлешен исә эшкәртеп, сүзлекләргә кертү сорала. Мондый төр сүзлекләр аерым бер өлкәгә караган ихтыяҗларны канәгатьләндерү максаты белән төзелә. Шунлыктан алар тел материалын тулы чагылдыруга йөз тотмыйлар. Шулай да хәзерге татар лексикографиясенең үсешендә аерым тармак терминологиясе сүзлекләрен төзү мөһим бер юнәлешне тәшкил итә.

Татар теленә бәйле икетелле сүзлекләрдән татар һәм төрек галимнәренең уртак тырышлыгы белән төзелгән шактый күләмле «Татарча-төрекчә сүзлек» (Казан–Мәскәү, 1997) һәм «Төрекчә-татарча сүзлек» (Казан–Мәскәү, 1998) тә игътибарга лаек. Аларда тупланган бай материал уртак тарихи тамырларыбызны һәм Татарстан белән Төркия арасындагы социаль-икътисади, мәдәни һ. б. өлкәләргә караган бүгенге хезмәттәшлекнең югары үсеш дәрәҗәсен чагылдыра.

Татарстан Республикасының башка дәүләтләр белән төрле юнәлештә халыкара хезмәттәшлек җәелдерә баруы аралашуга карата да яңа таләпләр куя. Мондый вазгыять татар телен чит телләргә бәйләп, икетелле һәм күптелле зуррак сүзлекләр эшләп чыгару ихтыяҗын тудыра. Глобальләшү һәм халыкара багланышларның аеруча тиз үсеш алуы шартларында мөстәкыйль дәүләтләр югарылыгында да, Россиянең аерым төбәкләре дәрәҗәсендә дә тормыш һәм яшәешнең төрле өлкәләрендә белгечләр арасында тәҗрибә уртаклашу арта бара. Галимнәр, мәдәният хезмәткәрләре, бизнес вәкилләре, спортчыларның халыкара конгресслар һәм симпо-

зиумнарда, сәяси һәм икътисади чараларда, төрле спорт ярышларында катнашуы киңрәк төс ала, чит ил компанияләре белән хезмәттәшлек итү өчен яңа мөмкинлекләр ачыла. Күпчелек очракта мондый бәйләнешләрдә төп аралашу чарасы булып инглиз теле хезмәт итә. Галимнәр фикеренә караганда, бүген Җир шарында миллиард ярымнан артык кеше аралашу һәм мәгълүмат алмашу максатында нәкъ менә шушы телдән файдалана. Сәясәт, икътисад өлкәсендә күзәтелә торган глобаль процесслар, югары технологияләрнең гаять тиз үсеш алуы, Интернет челтәренең актив, ә, бәлки, хәтта агрессив рәвештә кулланылыш даирәсе киңәюе – барысы да, ул телдә сөйләшүче илләрдән саналган Бөекбритания, АКШ, Канада, Австралия һ. б. лар белән генә чикләнмичә, инглиз теленең таралыш мәйданын күпкә арттыра. Шул рәвешле, инглиз теле глобаль аралашу чарасына әйләнеп бара. Киләчәккә йөз тотып эш иткәндә, инглиз телен белү заманча карашлы кешенең профессиональ эшчәнлегенә дә сизелерлек йогынты ясарлык, алыштыргысыз гамәли бер сыйфат булып торачак. Шушы үсеш юнәлешләрен исәпкә алып, халыкара лексикография өлкәсендә милли (татар) һәм чит (инглиз) телләр нигезендә сүзлекләр эшләүгә күбрәк игътибар итәлә башлады. Башка чаралар белән берррәттән, андый алым, халыкның лингвоэтник үзенчәлекләрен саклаган хәлдә, төрле мәдәният вәкилләренә гомумдөнья күләмендәге лингвистик процесслар агымына кушылу мөмкинлеге бирә. Моннан тыш, телара элемтәләр милли тел системасын баету һәм үстерү өчен генә түгел, ә бәлки шул телләрдә сөйләшүчеләргә бер-берсенең мәдәниятләрен дөрес һәм тулы аңлау өчен дә уңай бер нигез булып тора.

Шул ук вакытта, классик һәм хәзерге татар әдәбияты үрнәкләрен дөньякүләм укучыга җиткерү максатында, татар язучыларының әсәрләрен инглиз теленә һәм киң таралган башка телләргә дә тәрҗемә итү кирәклеге торган саен үзен ачыграк сиздерә бара. Бу өлкәдә лексикографик эшчәнлек төп юнәлешләрнең берсен тәшкил итә. Шунлыктан, татар һәм инглиз телләре материалы нигезендә икетелле сүзлекләр булдыруның әһәмияте бүген тагын да арта төшә.

Хәзерге вакытта мәктәпләр, югары уку йортлары өчен төзелгән икетелле, күптелле сүзлекләр бар. Күләме ягыннан артык зур булмаган андый сүзлекләр арасында түбәндәгеләрне күрсәтергә мөмкин: «Татарча-немецча сүзлек» (Казан, 1989), «Инглизчә-русча-татарча физика терминнары сүзлеге» (Казан, 1996), «Инглизчә-татарча-русча гомумтөзелеш лексикасы сүзлеге» (Казан, 1996), «Немецча-татарча-русча гомумтөзелеш лексикасы сүзлеге» (Казан, 1996), «Инглизчә-татарча-русча уку-укыту минимумы сүзлеге» (Казан, 1999); «Информатика һәм мәгълүмат технологияләре

терминнары: Инглизчә-татарча-русча аңлатмалы сүзлек» (Казан, 2006) һ. б. Төрле төрки республикаларда һәм чит илләрдә нәшер ителгән инглиз теленә бәйле башка икетелле сүзлекләр дә бар (Tatar-English/English-Tatar Dictionary, 1994, 200 p.). Алар арасында төрекчә-инглизчә һәм инглизчә-төрекчә сүзлекләр тел материалын тулырак чагылдыруы белән аерылып торалар.

Татарча-русча икетеллелек шартларында инглиз теленә өйрәтү, башлыча, рус теле аша алып барылганлыктан, мондый төр уку-укыту сүзлекләрен арадашчы тел саналган рус теленнән башка төзү күпчелек укучылар өчен алардан файдалануда аерым кыенлыклар китереп чыгарырга мөмкин. Гәрчә, шунысын да искәртергә кирәк: соңгы дистә елда чит телләргә өйрәткәндә, туган телгә, татар теленә таянып укыту юнәлеше дә үсеш алып килә. Өчтелле сүзлекләр нигезендә эшләнгән икетелле сүзлекләр тулырак һәм төгәлрәк булып чыга. Шуларны исәпкә алып, киләчәктә күләмлерәк татарча-инглизчә һәм инглизчә-татарча сүзлекләр төзү юнәлешендә беренче тәҗрибә буларак, әлеге өчтелле «Татарча-русча-инглизчә мәктәп сүзлеге»н тәкъдим итәбез. Сүзлекне төзүче авторлар – Татарстан Фәннәр академиясе Г. Ибраһимов исемендәге Тел, әдәбият һәм сәнгать институтының элеккеге хезмәткәре, филология фәннәре кандидаты С. Ф. Гарифуллин һәм шул ук институтның лексикография бүлеге мөдире, филология фәннәре докторы А. Ә. Тимерханов. Сүзлек укучыга яхшы таныш булган «Татарча-русча уку-укыту сүзлеге»нең (Мәскәү, 1993, 416 б.) сүзлекчәсе һәм аның төп лексикографик принципларына таянып төзелде. Сүзлекнең максаты – татар сүзләренең рус һәм инглиз телләрендә мөмкин кадәр дөрес һәм төгәл тәрҗемәсен бирү. Сүзлеккә 12 меңгә якын сүз һәм сүзтезмә кертелде, шул исәптән 1000 ләп актуаль булган фразеологик берәмлек һәм аларның рус, инглиз телләрендә төгәл тәңгәлләре, ә андыйлар булмаган очракта – тасвирлама вариантлары бирелде. Сүзлектә татар теленең хәзерге чордагы үсешенә хас үзенчәлекләр, аның лексик составында яңа барлыкка килгән яисә башка телләрдән кереп үзләштерелгән берәмлекләр дә теркәлде. Бу исә сүзлекнең татарча лөгатьлеген берникадәр яңартуга китерде.

Татар фигыленең төп формасы итеп *-ырга*/*-ергә* инфинитив формасы алынды. Ул үзенең функциональ-семантик күрсәткечләре белән рус телендәге фигыльнең башлангыч формасына туры килә. Күп кенә фигыльләр, бигрәк тә тезмә төренә караганнары, инглиз телендә тегге яки бу фигыль белән бәйләнештә аерым бер мәгънәне белдергәндә генә кулланыла торган бәйлекләр белән бирелде. Шулай ук, бер сүз төркеменә караган сүзләрнең икенче бер төркемгә караган сүзләр функциясендә килүе исәпкә алын-

ды. Инглиз теленең америка сөйләшенә хас берәмлекләре һәм стилистик төсмере белән аерылып торган сүзләр махсус билгеләр белән күрсәтелде.

Сүзлеккә теркәп, инглиз теле грамматикасы турында кыскача белешмә бирелә. Әлеге материал тел кагыйдәләрен аңларга, аларны үзләштерергә ярдәм итәр һәм туган тел аша чит телне өйрәнү процессын җиңеләйтер дип ышанабыз.

Сүзлек киң катлау укучыларга – татар һәм рус телләреннән үзләренең сүз запасын арттырырга һәм белемнәрен камилләштерергә теләүчеләргә, шулай ук, дөньякүләм аралашу чарасы статусын дәгъва иткән инглиз телен үзләштерергә омтылучы барлык затларга тәкъдим ителә. Әлеге хезмәт мәктәп укытучылары, студентлар, аспирантлар һәм югары уку йортлары мөгаллим-мөгаллимәләре өчен генә түгел, инглиз телен туган тел (татар, рус телләре) аша өйрәнүче яки һөнәри эшчәнлегенә бәйле рәвештә чит телдән файдаланучыларның да һәркайсына гамәли кулланма була ала. Сүзлекнең тәрҗемә итүдә һәм массакүләм мәгълүмат чаралары эшендә дә файдалы чыганак ролен үтәячәгенә шик юк.

Сүзлекнең эчтәлегенә карата әйтеләчәк фикер һәм искәрмәләр өчен авторлар алдан ук рәхмәтләрен белдерәләр. Бәяләмәләрне түбәндәге адреска җибәрә аласыз: 420111, Казан шәһ., Лобачевский ур., 2/31, Татарстан Республикасы Фәннәр академиясе Г. Ибраһимов исем. Тел, әдәбият һәм сәнгать институты, лексикография бүлеге, 48 бүлмә. Электрон почта адресы: iyali.anrt@mail.ru

А. Ә. Тимерханов

ПРЕДИСЛОВИЕ

90-е годы прошлого столетия были отмечены крупными преобразованиями в жизни всей страны. Серьёзные перемены коснулись не только государственного устройства, социально-политической системы и экономического курса развития страны, но нашли отражение и в духовной жизни, сознании и мировоззрении миллионов людей. В условиях современной многонациональной России народы, проживающие на её территории, вновь получили возможность обратиться к своим истокам, переосмыслить свой исторический путь с позиции новой складывающейся действительности и наметить ориентиры на будущее. Свежий «ветер перемен» способствовал тому, что возрождение и развитие национально-культурных ценностей и языковых традиций стали одним из приоритетных направлений деятельности многих национальных республик России.

В Татарстане, в одном из первых среди национальных республик, были разработаны и реализованы целенаправленные меры по сохранению и развитию богатого национально-культурного наследия татарского и других народов, проживающих в республике. В этих условиях татарский язык естественным образом стал основой возрождения национальной культуры и укрепления национальной идентичности татарского народа.

Принятие на государственном уровне новой концепции национально-языкового развития в республике и её активная реализация способствовали созданию благоприятных условий для сохранения, изучения и развития татарского языка, заметному повышению его роли в общественно-политической и культурной жизни республики, расширению возможностей его применения. Самым серьёзным и значительным шагом в этом направлении стало принятие в 1992 году закона «О языках народов Республики Татарстан», который наделил татарский язык высоким статусом государственного языка. Таким образом, на современном этапе татарский

язык получил новый мощный импульс развития. Повысился престиж родного языка, заметно расширилась сфера его использования.

Сегодня татарский язык изучается в системе дошкольного и школьного образования, выделяются программные часы на преподавание татарского языка в высших учебных заведениях. Однако последние законодательные инициативы в стране, направленные на сокращение преподавания национальных языков в рамках изучения дисциплин регионального компонента или их исключения из школьных и вузовских программ, а также введение сдачи единого государственного экзамена исключительно на русском языке могут существенно повлиять на объём изучения татарского языка и других национальных языков в системе образования и, как следствие, на сферу их использования.

Тем не менее сегодня активно развивается издательская деятельность на татарском языке, наметились позитивные сдвиги в вещании на татарском языке на национальном радио и телевидении. Татарский язык всё чаще стал звучать в театрах и концертных залах, на выставках, в молодёжных культурно-развлекательных центрах и на других массовых мероприятиях.

Важным положительным моментом является всё более активное использование татарского языка в деятельности государственных органов управления. На постоянной основе издаются татарские тексты всех законодательных и других нормативно-правовых актов Российской Федерации, Республики Татарстан, делаются попытки организации судопроизводственной деятельности, ведения делопроизводства на татарском языке. Несмотря на имеющиеся трудности разного характера, предпринимаемые усилия оказывают заметное положительное влияние на объём и качество применения татарского языка в официально-деловой сфере коммуникации.

Вместе с тем расширяются границы научного изучения татарского языка и богатейшего литературного, культурного наследия. Выход в свет академической «Татарской грамматики» в трёх томах (1992–1993), объёмного свода татарского фольклора, издание многотомных собраний произведений Г. Исхаки, Г. Тукая, Г. Ибрагимова, М. Джалиля и других фундаментальных трудов, отвечающих современным требованиям исследования, знаменуют собой огромный прорыв в истории развития всей татарской научной мысли.

В последние годы всё больше внимания стало уделяться составлению и изданию татарских словарей различных типов. Развитие данного направления приобретает в нынешний период особую актуальность, так как всё больше возникает потребность в фиксации

многочисленных изменений в языке (прежде всего в наиболее проницаемой его части – лексической системе), обусловленных бурными процессами в общественно-политической, экономической, культурной жизни в стране и мире. Эти условия способствуют в целом динамичному и плодотворному развитию татарской лексикографии и всего татарского языкознания.

Татарская лексикография имеет давние и богатые традиции, которые во многом основаны на опыте составления двуязычных словарей, преследовавших разные цели. Это были главным образом русско-татарские и татарско-русские словари, что вполне естественно, так как на протяжении многовекового соседства и сосуществования между татарским и русским народами сложились прочные социально-экономические и культурные связи, сформировалось общее духовно-культурное пространство, ставшее впоследствии достоянием всех народов бывшего СССР и современной России. Такое тесное взаимодействие с давних пор и вызвало необходимость в создании переводных словарей и разговорников разных типов. Нередко такие издания служили основным справочным пособием в процессе перевода татарских текстов на русский язык и наоборот.

В дальнейшем значительный положительный опыт в составлении этих и других словарей, накопленный на протяжении нескольких столетий, стал надёжной основой для разработки и успешной реализации более масштабных лексикографических проектов на современном этапе. Лучшие традиции тюрко-татарской лексикографии советского и постсоветского периодов нашли отражение в «Толковом словаре татарского языка» в 3-х томах (Казань, 1977–1981), «Русско-татарском словаре» (Москва, 1984), «Татарско-русском словаре» (Казань, 1998), «Татарско-русском словаре» в 2-х томах (Казань, 2007) и ряде других фундаментальных изданий. Очередным значительным достижением татарской лексикографии новейшего периода стал выход в свет однотомного «Толкового словаря татарского языка» (Казань, 2005), подготовленного коллективом учёных Института языка, литературы и искусства им. Г. Ибрагимова Академии наук Татарстана под научным руководством проф. Ф. А. Ганиева. Это плод большой и долгой кропотливой работы на основе углубления и совершенствования научных принципов построения такого рода словарей, а также использования всего современного положительного опыта в данной области. В словарь вошло около 58 тысяч слов и фразеологических единиц. Он будет служить богатейшим источником, отражающим духовно-культурное наследие татарского народа и национально-языковую картину татарского, а в определённой степени и тюркского мира.

Продолжается интенсивная работа по созданию новой, ещё более полной и совершенной версии «Толкового словаря татарского языка» в 5–6-ти томах, первые два тома которого уже завершены, а остальные части находятся в разработке.

Наряду с этим в разные периоды создавались и другие двуязычные, реже многоязычные словари с привлечением английского, арабского, персидского, турецкого и других языков. Однако их было значительно меньше. Всего насчитывается около пятнадцати арабско-татарских и татарско-арабских словарей, относящихся к разным периодам. В связи с этим можно упомянуть небольшой многоязычный словарь Г. Ишмухамметова «Төрки, фарсы, гарәп һәм казахча, татарча, русча сүзлекчә» (Казань, 1954).

Выход наиболее объёмных изданий такого рода, составленных на основе татарского и других языков, относится ко второй половине XX в. и к новейшему периоду. Среди таких трудов, несомненно, следует выделить «Арабско-татарско-русский словарь заимствований», увидевший свет в 1965 г. (Казань, 854 с.) и переизданный в 1993 г. (Казань, 448 с.). Это своего рода хранилище той богатой и неповторимой лексики, часть которой отошла в пассивный словарь татарского языка или полностью вышла из оборота в процессе всеобщей советизации национальной культуры. Богатейший материал из арабского языка с переводом на татарский и русский языки, отдельные объяснения, приложение с кратким грамматическим очерком арабского языка делают этот труд поистине ценным для лингвистов и широкого круга читателей.

В последние годы издаются небольшие по объёму новые терминологические словари, составленные на материале татарского и арабского языков. В частности, увидел свет «Словарь мусульманской терминологии» (Казань, 2006). В условиях возрождения, развития национальной культуры и религии как важнейшей её составляющей часть мусульманской терминологии, в основе своей арабского происхождения, вновь актуализируется и всё активнее претендует занять свою нишу и утвердиться в современном татарском языке. А другая часть требует разработки и включения в лексикографические пособия. Поэтому составление таких словарей, хотя и преследующих узкоспециальные цели и не претендующих на полноту представленного языкового материала, является важным направлением развития современной татарской лексикографии.

Из двуязычных татарских словарей также достойны внимания довольно объёмные «Татарско-турецкий словарь» (Казань–Москва, 1997) и «Турецко-татарский словарь» (Казань–Москва, 1998), составленные совместными усилиями татарских и турецких учёных. В них

сосредоточен тот объём богатого материала, который отражает общность наших исторических корней и отвечает современному уровню развития сотрудничества между Татарстаном и Турцией в разных направлениях социально-экономических, культурных и др. отношений.

Вместе с тем всё более широкое сотрудничество Республики Татарстан в разных сферах с другими странами выдвигает новые требования и к процессу общения. В этой ситуации возникает потребность в создании больших двуязычных и многоязычных словарей татарского языка с активным привлечением иностранных языков. В условиях глобализации и стремительного развития международных связей как на уровне государств, так и отдельных регионов России увеличивается обмен специалистами в самых разных областях жизни, расширяется участие отечественных учёных, представителей бизнеса, культуры, спорта в международных конгрессах и симпозиумах, политических и экономических мероприятиях, спортивных соревнованиях, открываются новые широкие перспективы сотрудничества с зарубежными фирмами. В большинстве случаев основным средством коммуникации при этом выступает английский язык. Согласно оценке учёных, сегодня до полутора миллиарда человек во всём мире в целях общения и обмена информацией пользуются именно этим языком. Глобальные процессы в экономике, политике, стремительное развитие высоких технологий, активная, а в определённой степени даже агрессивная экспансия Интернета — всё это значительно расширяет границы распространения английского языка, выводя его далеко за пределы Великобритании, США, Канады, Австралии и других стран, традиционно считающихся англоязычными. Английский язык постепенно превращается в глобальный язык общения. В условиях такой перспективы владение английским языком становится не только престижным, но и практически необходимым атрибутом современного человека, способным существенно повлиять на успех его профессиональной деятельности. С учётом этих тенденций в международной лексикографической практике стало уделяться больше внимания созданию словарей на основе национального (татарского) и иностранного (английского) языков. Вместе с другими мерами такой подход даёт возможность носителям разных культур органично влиться в лингвистические процессы общемирового масштаба и сохранить при этом лингвоэтническую идентичность. Более того, межъязыковые контакты такого характера способны положительно повлиять не только на обогащение и развитие национальной языковой системы, но и на качество и эффективность

межкультурной коммуникации носителей данных языков.

Наряду с этим сегодня всё больше ощущается необходимость перевода произведений татарских писателей на английский и другие широко распространённые языки мира, с тем чтобы сделать классическую и современную татарскую литературу доступной читателю в мировом масштабе. Лексикографическая практика в этой деятельности составляет одно из ключевых звеньев. Поэтому актуальность создания двуязычных словарей татарского и английского языков сегодня как никогда возрастает.

В настоящее время существуют школьные, вузовские двуязычные и трёхъязычные словари небольшого объёма, такие как «Татарско-немецкий словарь» (Казань, 1989), «Англо-русско-татарский словарь физических терминов» (Казань, 1996), «Англо-татарско-русский словарь общестроительной лексики» (Казань, 1996), «Немецко-татарско-русский словарь общестроительной лексики» (Казань, 1996), «Учебный англо-татарско-русский словарь-минимум» (Казань, 1999); «Термины информатики и информационных технологий: Англо-татарско-русский толковый словарь» (Казань, 2006) и др. Имеются также двуязычные словари с английским языком, изданные в различных тюркских республиках и за рубежом (Tatar-English/English-Tatar Dictionary, 1994, 200 p.). Наиболее полными являются турецко-английские и англо-турецкие словари.

В контексте татарско-русского двуязычия создание таких словарей учебного типа без посредничества русского языка вызвало бы у большинства пользователей определённые трудности, ибо изучение английского языка в основном происходит через русский язык. Хотя, следует заметить, в последнее десятилетие развивается и направление, ставящее целью обучение иностранному языку на базе родного, татарского, языка. Двуязычные словари, созданные на основе трёхъязычных, являются более полными и точными. Поэтому в качестве первого шага на пути создания более объёмных татарско-английского и англо-татарского словарей предлагается данный «Татарско-русско-английский школьный словарь». Авторами-составителями словаря являются кандидат филологических наук С.Ф. Гарифуллин, в прошлом научный сотрудник Института языка, литературы и искусства им. Г. Ибрагимова Академии наук Татарстана, и А. А. Тимерханов, доктор филологических наук, заведующий отделом лексикографии того же института.

Словарь составлен на основе словника хорошо известного читателю «Татарско-русского учебного словаря» (Москва, 1993, 416 с.) с сохранением его основных лексикографических принципов. Цель словаря – дать правильный и наиболее

точный перевод татарских слов на русский и английский языки. В него вошло около 12 тысяч слов и словосочетаний, в том числе ок. 1000 актуальных фразеологических единиц с их точными эквивалентами, а при отсутствии таковых – описательными вариантами на русском и английском языках. По мере возможности в словаре также учтены те изменения и новообразования, которые характерны для современного этапа развития татарского языка, что в определённой степени вызвало необходимость обновления существующего татарского словника.

За основную форму подачи татарского глагола принят инфинитив на *-ырга/-ергә,* который по своим функционально-семантическим показателям соответствует неопределённой форме глагола русского языка. Английские глаголы во многих случаях указаны с послелогами, употребление которых наиболее характерно в данном значении глагола.

В словаре также учтены случаи употребления слов одной части речи в функции другой. Ряд слов, характерных для американского варианта английского языка, а также стилистически окрашенные слова сопровождаются соответствующими пометами.

В конце словаря даётся приложение на татарском языке с кратким очерком грамматики английского языка. Этот материал справочного характера, надеемся, поможет понять и усвоить основные правила грамматики и облегчит процесс изучения иностранного языка на базе родного.

Словарь адресован широкому кругу лиц: всем тем, кто стремится расширить свой словарный запас и совершенствовать знания по татарскому и русскому языкам, а также овладеть английским языком, претендующим на статус глобального средства общения. Данный труд может служить практическим пособием для учителей школ, студентов, аспирантов и преподавателей высших учебных заведений, всех изучающих английский язык на базе родного (татарского, русского) языка или в силу профессиональной деятельности пользующихся иностранным языком. Словарь также будет полезен в переводческой деятельности и работе средств массовой информации.

Авторы с благодарностью примут замечания и отзывы по содержанию словаря. Их можно отправить по адресу: Институт языка, литературы и искусства им. Г. Ибрагимова Академии наук Республики Татарстана, отдел лексикографии, 420111, г. Казань, ул. Лобачевского, 2/31. Адрес электронной почты: iyali.anrt@mail.ru

А. А. Тимерханов

СҮЗЛЕКНЕҢ ТӨЗЕЛЕШЕ

1. Сүзлекнең татарча өлешендәге барлык баш сүзләр алфавит тәртибендә ярымкалын юл хәрефләре белән урнаштырылды.

2. Сүзлектә баш сүзләр (дефис аша языла торган кушма сүзләрне дә кертеп) үзләренә караган материал белән бергә сүзлек мәкаләсен тәшкил итә. Сүзнең берничә мәгънәсе булган очракта, ул мәгънәләр җәяле гарәп саннары белән аерылды. Иллюстратив материал сүзнең күрсәтелгән мәгънәсенә туры китереп бирелде.

Шакмак (□) билгесеннән соң беренче сүз принцибы белән компонентлары аерым язылган кушма һәм тезмә сүзләр, шулай ук компонентлары тотрыклы бәйләнгән сүзтезмәләр, аларның тәрҗемәләре китерелде.

Составында баш сүз беренче булып килгән аерым тотрыклы тезмәләр һәм идиомалар сүзлек мәкаләсе ахырында ромб (◊) билгесеннән соң күрсәтелде. Мәсәлән:

мая *сущ.* 1) средство, фонд, основной капитал / fund; fixed capital; 2) основа, зачин / base, basis □ ~ **йомырка** подкладок, подкладень / nest-egg ◊ **маяга калдырырга** оставлять на развод / keep for breeding

3. Мәкаләдә китерелгән сүзләрнең инглиз теленә туры килгән тәрҗемәләре авыш вертикаль сызык белән аерып бирелде, мәсәлән:

азчылык *сущ.* меньшинство / minority.

4. Омонимнар аерым мәкаләдә ноктасыз якты рим саннары белән күрсәтелде:

ат I *сущ.* лошадь, конь / horse; (*шахм. конь*) knight □ **ат абзары** конюшня / stable; **ат асраучылык** коневодство / horse-breeding; **ат заводы** конезавод / stud (farm); **ат ите** конина / horse-flesh; **ат караучы** конюх / groom, stable-man; **ат көтүе** табун / herd of horses; **ат көтүче** табунщик / horse-herd; **ат өйрәтергә** объезжать (*лошадь*) / break in, train; **ат чабышы** бега, скачки / the races, horse-race

ат II *сущ.* 1) *фольк.* имя, название / name; title; 2) *диал.* кличка (*животного*) / name

5. Сүз янында килгән грамматик күрсәткечләр һәм сүзне ачыклау өчен китерелгән иллюстратив материал курсив белән, ә тәрҗемәләр гадәти шрифт белән, тәрҗемәләргә ачыклык кертү очраклары – түгәрәк җәяләр эчендә курсив белән бирелде. Мисал өчен,

сөйләү *сущ.* разговор // разговорный / talk; conversation // informal; colloquial (*о речи, стиле*); ~ *теле* разговорный язык, разговорная речь / informal speech (*language*)

6. Икенче төр изафәнең беренче компоненты булган, русчага нисби сыйфат белән тәрҗемә ителгән, исем сүз төркеменә караган татар сүзе бернинди грамматик күрсәткечсез ике авыш сызыкча (//) аша бирелде. Мәсәлән:

фи́зика *сущ.* физика // физический / physics; ~ *кабинеты* физический кабинет / physics laboratory

фәрештә *сущ.* ангел // ангельский / angel // angelic; ~ *елмаюы* ангельская улыбка / angel's smile

7. Татар, рус һәм инглиз телләренә хас конверсия күренеше, ягъни, мәсәлән, исемнең сыйфат буларак кулланылышы, фигыльнең исемгә күчүе һ. б. ш. очраклар, сүзлек мәкаләсендә нокталы ярымкалын гарәп саны аша *в знач.* ... дигән грамматик тамга белән бирелде. Мисал өчен:

кардәш *сущ.* **1.** родственник / relative, relation; kinsman; **2.** *в знач. прил.* родственный / kindred

нәни *прил.* **1.** маленький, малый / little, small; ~ *бала* малое дитя / the child, the baby; **2.** *в знач. сущ.* малыш / small child; *разг.* kiddy □ ~ **генә** чуть-чуть, мало / a little

нә́рсә I *мест.* **1.** что / what; **2.** *в знач. союза* (*в составе сложного союза*) ~ *..., шул; нәрсәне ..., шуны...* что ..., то ... / whatever; *ул ~ әйтә, башкалар шуны эшли* что он говорит, то остальные и делают / others do what he says □ ~ **белән** чем, с чем / by; with; ~ **дә булса** что-нибудь / something; (*при вопросе*) anything; ~ **турында** о чём / about what; what … about? ~ **өчен** для чего, зачем, почему / what for; why ◊ **нәрсәнең ~ икәнен белергә** знать что к чему / be versed in; **оясында ~ күрсә, очканында шул була** *погов. букв.* что видит [птенчик] в гнезде, то и делает в полёте / [the bird] practises what it sees in the nest

8. Мәгънәләре якын булган тәрҗемәләр бер-берсенннән өтер, ераграк булганнары – нокталы өтер белән аерылды:

ихтыяҗ *сущ.* потребность; нужда, запросы / want; needs

каргаборын *сущ.* 1) плоскогубцы; круглогубцы / pliers; round pliers; 2) кусачки / cutting pliers

9. Сүзтезмәләрдә бер-берсен алыштыра алырлык сүзләр – түгәрәк, ә факультатив, ягъни кулланылышы ирекле булганнары шакмак җәяләрдә күрсәтелде. Мисал өчен:

аркылыга *нареч.* поперёк, вширь / in breadth; □ ~ **үсәргә (җәелергә)** раздаться вширь, раздобреть / broaden; grow stout

ни́шләтергә *гл.* что делать *с кем, с чем* / how to treat *smb.* (*smth.*) ◊ **нишләтәсең [бит] инде!** что [теперь] поделаешь! / It can’t be helped!

10. Татар телендә басым, кагыйдә буларак, сүзнең соңгы иҗегенә төшә. Бу очракта баш сүз итеп бирелгән татар сүзләренә басым куелмады. Башка очракларда басым билгесе куелды:

мәкерлек *сущ.* коварство, хитрость / wiliness

а́рка *сущ.* арка / arch

һә́рхәлдә *вводн. сл.* в любом случае, так или иначе / in any case; anyway

Дөрес укып аңлауны тәэмин итү максатында, аерым очракларда басым рус сүзләрендә дә күрсәтелде. Мәсәлән:

картаерга *гл.* старе́ть / grow old

картайтырга *гл.* ста́рить / make old

так *прил.* **1.** нечётный; **2.** *в знач. сущ.* не́чет / odd

11. Әгәр дә баш сүз татар телендә үзе генә кулланылмаса яки контексттан тыш аны рус һәм инглиз телләренә тәрҗемә итеп булмаса, ул сүздән соң ике нокта куеп, шул сүз кергән гыйбарә китерелде. Ә баш сүз исә бу очракта калын тильда (~) билгесе белән алыштырылды. Мәсәлән:

фаш: ~ булырга *гл.* становиться известным (*людям, общественности*) / become open, come to light; **~ итәргә** разоблачать, изобличать / unmask, expose

Инглиз теленә күпчелек очракта сүзтезмә составында гына тәрҗемә ителә торган рус сүзләре дә шул рәвешле бирелде:

демисезон *прил.* демисезонный: **демисезонное пальто /** light overcoat (*for spring and autumn wear*)

12. Мәкалә эчендә төп формадагы баш сүзләр тильда билгесе белән алыштырылды, ләкин бу шарт бер яки ике хәрефле сүзләргә карамый. Алар тулысынча китерелде:

бәйрәм *сущ.* праздник; празднество, торжество / holiday; celebration □ ~ **алды** предпраздничный / holiday; ~ **итәргә** праздновать / celebrate ◊ ~ **котлы булсын!** *букв.* пусть праздник будет счастливым! с праздником! / best wishes of the season! congratulations!

өй *сущ.* дом, изба // домашний / house; (*домашний очаг*) home □ **өй иясе** *миф.* домовой / house-spirit; **өй кыегы** стреха́ / eaves *pl.*; **өй туе** новоселье / house-warning (party); **өй чикерткәсе** сверчок / cricket ◊ **өй тавыгы** домосед / stay-at-home

13. Кушма, тезмә сүзләр, шулай ук берничә мәгънәгә ия булган тотрыклы сүзтезмәләрнең мәгънәләре

җәя алдыннан куелган якты хәрефләр белән аерылды (а, б, в …), мәсәлән:

һөҗүм *сущ.* 1) нападение, нашествие; налёт, набег / assault, invasion; raid; 2) наступление, атака / offensive, attack; 3) *перен.* выпад, вылазка; нападки *мн.* / attack; accusations □ ~ **итәргә (ясарга)** а) нападать, совершать налёт (набег) / assault; raid; б) наступать; атаковать / advance, be on the offensive; attack

14. Рус һәм инглиз телләрендә эквиваленты булмаган очракта, татар сүзләре тасвирлау юлы белән тәрҗемә ителде. Тасвиралама рус телендә дә, инглиз телендә дә курсив аша язылды. Мәсәлән:

чалбарлык *сущ. материал на брюки* / *material for trousers;* trousering

Аерым очракта транслитерацияләү дә кулланылды:

пәри *сущ. миф.* 1) пери / peri ...

такмак *сущ.* частушка, куплет / taqmaq (*Tatar*), chastooshka (*Russian*) (*two- or four-line folk verse, usually sung in a lively manner*)

15. Исем, сыйфат сүз төркемнәренә караган сүзләр *сущ.* һәм *прил.* тамгалары белән баш килештә берлек санда күрсәтелде. Татар телендә күплек санда гына йөргән сүзләр күплек формасын белдергән *мн.* тамгасы белән теркәлде:

аерымлык *сущ.* различие, отличие, разница / difference

крестьяннар *сущ. мн.* крестьяне, крестьянство // крестьянский / peasantry

16. Артыклык дәрәҗәсен белдергән сыйфат формалары аерым сүзлек мәкаләсе итеп бирелде:

а́п-ак *прил.* белый-пребелый, снежно-белый / snowy-white

17. Татар фигыльләре *гл.* тамгасы белән *-ырга/-ергә* (*-рга/-ргә*) инфинитив формасында бирелде һәм рус, инглиз телләренә, башлыча, фигыльнең несовершенный вид формасы белән тәрҗемә ителде. Мисал өчен,

укырга *гл.* читать / read

Татар фигыленең кайтым, төшем һәм йөкләтү юнәлешендәге формалары алар лексик мәгънә белдергән очракларда гына бирелде. Шунда ук, беренче пункт итеп, фигыльнең төп формасы да китерелде:

йөгертергә I *гл.* 1) *понуд. от* **йөгерергә;** 2) посылать *кого* (*за, куда*) / send (*for*); 3) пускать бегом / let running

сыланырга *гл.* 1) *страд. от* **сыларга**; 2) прилипать / stick (*to*)

18. Сыйфат фигыль һәм хәл фигыль формалары төп фигыльдән үзгә сыйфат һәм рәвеш мәгънәләрен белдергән очракларда гына китерелде:

текәлеп 1. *деепр. от* **текәлергә; 2.** *в знач. нареч.* пристально / fixedly, intently

19. Баш сүзнең кайбер грамматик формалары кайвакыт лексик мәгънә дә белдерергә мөмкин. Андый очракта ул форма шул ук сүзлек мәкаләсендә ярымкалын шрифт белән бирелде, аның мәгънәсе тәрҗемә аша ачылды. Мәсәлән:

исәп I *сущ.* ... 6) **исәбенә, исәпкә** за счёт, на счёт, в счёт / at the expense (*of*), on account (*of*); 7) **исәптә** на счету / (*хорошем*) stand well; be in good repute; (*плохом*) be in bad repute

20. Баш сүзнең кайсы сүз төркеменә караганлыгы шартлы кыскартылмалар белән күрсәтелде. Кайбер сүзләр һәм туры, һәм күчерелмә мәгънәдә кулланылырга мөмкин. Андый очраклар *прям., перен.* шартлы кыскартылмалар ярдәмендә теркәлде. Татар сүзе һәм аның рус телендәге эквиваленты төрле мәгънәләрдә кулланылган очракта *в разн. знач.* тамгасы куелды. Мисал өчен:

капкан *сущ. прям., перен.* капкан, ловушка, западня / trap

көрәшче *сущ. в разн. знач.* борец / fighter (*for*); *спорт.* wrestler

СТРУКТУРА СЛОВАРЯ

1. Все заглавные татарские слова располагаются в алфавитном порядке и оформляются полужирными строчными буквами.

2. Каждое заглавное слово (включая и сложные слова, пишущиеся через дефис) со всем относящимся к нему материалом образует словарную статью. Отдельное значение многозначного слова указывается за арабской цифрой со скобкой. Иллюстративный материал даётся при тех значениях слова, к которому он относится.

После знака квадрат (□) в алфавитном порядке приводятся татарские сложные и составные слова с раздельным написанием компонентов, а также словосочетания с устойчивой связью компонентов и их перевод.

Сочетания, не относящиеся ни к одному из значений, и идиомы приводятся в конце словарной статьи за знаком ромб (◊) по принципу первого слова. Например:

мая *сущ.* 1) средство, фонд, основной капитал / fund; fixed capital; 2) основа, зачин / base, basis □ ~ **йомырка** подкладок, подкладень / nest-egg ◊ **маяга калдырырга** оставлять на развод / keep for breeding

3. Английские эквиваленты переводов в словарной статье отделяются наклонной вертикальной чертой, например:

азчылык *сущ.* меньшинство / minority

4. Омонимы приводятся отдельными словарными статьями и обозначаются светлыми римскими цифрами без точки:

ат I *сущ.* лошадь, конь / horse; (*шахм. конь*) knight □ **ат абзары** конюшня / stable; **ат асраучылык** коневодство / horse-breeding; **ат заводы** конезавод / stud (farm); **ат ите** конина / horse-flesh; **ат караучы** конюх / groom, stable-man; **ат көтүе** табун / herd of horses; **ат көтүче** табунщик / horse-herd; **ат өйрәтергә** объезжать (*лошадь*) / break in, train; **ат чабышы** бега, скачки / the races, horse-race

ат II *сущ.* 1) *фольк.* имя, название / name; title; 2) *диал.* кличка (*животного*) / name

5. Грамматические пометы, а также иллюстративный материал к значениям слова даются курсивом, переводы – обычным шрифтом, а пояснения к переводам – курсивом в круглых скобках, например:

сөйләү *сущ.* разговор // разговорный / talk; conversation // informal; colloquial (*о речи, стиле*); ~ *теле* разговорный язык, разговорная речь / informal speech (language)

6. В статьях, где татарское имя существительное в качестве первого компонента изафетной конструкции второго типа переводится русским относительным прилагательным, перевод даётся через две косые черты (//), без каких-либо грамматических помет, например:

фи́зика *сущ.* физика // физический / physics; ~ *кабинеты* физический кабинет / physics laboratory

фәрештә *сущ.* ангел // ангельский / angel // angelic; ~ *елмаюы* ангельская улыбка / angel's smile

7. Явление конверсии, т. е. употребление слов одной части речи в значении другой, характерное как для татарского, так и для русского и английского языков, обозначено в словарной статье путём указания функциональных существительных, прилагательных, наречий и т. д. отдельным пунктом значения слова полужирной арабской цифрой с точкой и с грамматической пометой *в знач.* ... . Например:

кардәш *сущ.* **1.** родственник / relative, relation; kinsman; **2.** *в знач. прил.* родственный / kindred

нәни *прил.* **1.** маленький, малый / little, small; ~ *бала* малое дитя / the child, the baby; **2.** *в знач. сущ.* малыш / small child; *разг.* kiddy □ ~ **генә** чуть-чуть, мало / a little

нә́рсә I *мест.* **1.** что / what; **2.** *в знач. союза* (*в составе сложного союза*) ~ *..., шул; нәрсәне ..., шуны...* что ..., то ... / whatever; *ул ~ әйтә, башкалар шуны эшли* что он говорит, то остальные и делают / others do what he says □ ~ **белән** чем, с чем / by; with; ~ **дә булса** что-нибудь / something; (*при вопросе*) anything; ~ **турында** о чём / about what; what … about? ~ **өчен** для чего, зачем, почему / what for; why ◊ **нәрсәнең ~ икәнен белергә** знать что к чему / be versed in; **оясында ~ күрсә, очканында шул була** *погов. букв.* что видит [птенчик] в гнезде, то и делает в полёте / [the bird] practises what it sees in the nest

8. Переводы, близкие по значению, разделяются запятой, более далёкие – точкой с запятой:

ихтыяҗ *сущ.* потребность; нужда, запросы / want; needs

каргаборын *сущ.* 1) плоскогубцы; круглогубцы / pliers; round pliers; 2) кусачки / cutting pliers

9. В словосочетаниях взаимозаменяемые слова заключаются в круглые скобки, а факультативные – в квадратные. Например:

аркылыга *нареч.* поперёк, вширь / in breadth; □ ~ **үсәргә (җәелергә)** раздаться вширь, раздобреть / broaden; grow stout

ни́шләтергә *гл.* что делать *с кем, с чем* / how to treat *smb.* (*smth.*) ◊ **нишләтәсең [бит] инде!** что [теперь] поделаешь! / It can't be helped!

10. В татарском языке ударение, как правило, ставится на последнем слоге слова. С учётом этого ударение указывается в словаре только в случаях отклонения от нормы, например:

а́рка *сущ.* арка / arch

һә́рхәлдә *вводн. сл.* в любом случае, так или иначе / in any case; anyway

В отдельных случаях, во избежание неправильного прочтения и понимания, ударение указывается и в русских переводах. Например:

картаерга *гл.* старе́ть / grow old

картайтырга *гл.* ста́рить / make old

так *прил.* **1.** нечётный; **2.** *в знач. сущ.* не́чет / odd

11. Если заглавное татарское слово употребляется преимущественно в сочетаниях с другими словами или не поддается переводу на русский и английский языки вне контекста, то после него ставится двоеточие, а затем приводится соответствующее словосочетание. При этом повторяющееся слово заменяется тильдой. Например:

фаш: ~ булырга *гл.* становиться известным (*людям, общественности*) / become open, come to light; **~ итәргә** разоблачать, изобличать / unmask, expose

Аналогичным образом, но обычным шрифтом оформлены и русские эквиваленты, которые переводятся на английский язык преимущественно в сочетании с другим словом:

демисезон *прил.* демисезонный: **демисезонное пальто /** light overcoat (*for spring and autumn wear*)

12. Внутри словарной статьи заглавные слова в их основной форме заменены знаком тильды (~). Одно- и двухбуквенные слова указаны в их полной форме:

бәйрәм *сущ.* праздник; празднество, торжество / holiday; celebration □ ~ **алды** предпраздничный / holiday; ~ **итәргә** праздновать / celebrate ◊ ~ **котлы булсын!** *букв.* пусть праздник будет счастливым! с праздником! / best wishes of the season! congratulations!

өй *сущ.* дом, изба // домашний / house; (*домашний очаг*) home □ **өй иясе** *миф.* домовой / house-spirit; **өй кыегы** стреха́ / eaves *pl.*; **өй туе** новоселье / house-warning (party); **өй чикерткәсе** сверчок / cricket ◊ **өй тавыгы** домосед / stay-at-home

13. Сложные и составные слова, а также устойчивые словосочетания, имеющие несколько значений, разделены светлыми буквами (а, б, в …) за скобкой, например:

һөҗүм *сущ.* 1) нападение, нашествие; налёт, набег / assault, invasion; raid; 2) наступление, атака / offensive, attack; 3) *перен.* выпад, вылазка; нападки *мн.* / attack; accusations □ ~ **итәргә (ясарга)** а) нападать, совершать налёт (набег) / assault; raid; б) наступать; атаковать / advance, be on the offensive; attack

14. Слова, не имеющие эквивалентов в русском и английском языках, оформлены следующим образом:

а) через описательный перевод курсивом, например:

чалбарлык *сущ. материал на брюки* / *material for trousers;* trousering

б) посредством транслитерации:

пәри *сущ. миф.* 1) пери / peri ...

такмак *сущ.* частушка, куплет / taqmaq (*Tatar*), chastooshka (*Russian*) (*two- or four-line folk verse, usually sung in a lively manner*)

15. Имена существительные и прилагательные приведены в словаре в форме именительного падежа единственного числа с пометами *сущ.* и *прил.* Имена в татарском языке, употребляющиеся в данном значении только в форме множественного числа, указаны с соответствующими пометами:

аерымлык *сущ.* различие, отличие, разница / difference

крестьяннар *сущ. мн.* крестьяне, крестьянство // крестьянский / peasantry

16. Прилагательные со значением интенсивности признака (в превосходной степени) оформлены в самостоятельные статьи, например:

а́п-ак *прил.* белый-пребелый, снежно-белый / snowy-white

17. Татарские глаголы приведены в форме инфинитива на *-ырга/-ергә* (*-рга/-ргә*) с пометой *гл.* и переведены на русский и английский языки преимущественно несовершенным видом глагола, например:

укырга *гл.* читать / read

Глаголы возвратного, страдательного и понудительного залогов указаны только в случаях выражения ими лексического значения. При этом в первом пункте значения указана исходная форма глагола, например:

йөгертергә I *гл.* 1) *понуд. от* **йөгерергә**; 2) посылать *кого* (*за, куда*) / send (*for*); 3) пускать бегом / let running

сыланырга *гл.* 1) *страд. от* **сыларга**; 2) прилипать / stick (*to*)

18. Причастия и деепричастия приводятся только в случае их

лексикализации, т. е. если они выражают значения соответственно прилагательного или наречия, например:

текәлеп 1. *деепр. от* **текәлергә; 2.** *в знач. нареч.* пристально / fixedly, intently

19. Некоторые грамматические формы отдельных заглавных слов иногда могут выражать самостоятельное лексическое значение. В этом случае эта форма приводится в той же статье полужирным шрифтом с раскрытием её значения:

исәп I *сущ.* ... 6) **исәбенә, исәпкә** за счёт, на счёт, в счёт / at the expense (*of*), on account (*of*); 7) **исәптә** на счету / (*хорошем*) stand well; be in good repute; (*плохом*) be in bad repute

20. Все заглавные татарские слова снабжены сокращёнными грамматическими пометами. Сокращения *прям., перен.* означают, что слово или словосочетание может употребляться и в прямом, и в переносном значениях. При многозначности татарского и русского эквивалентов ставится помета *в разн. знач.*:

капкан *сущ. прям., перен.* капкан, ловушка, западня / trap

көрәшче *сущ. в разн. знач.* борец / fighter (*for*); *спорт*. wrestler

ЛЕКСИКОГРАФИК ЧЫГАНАКЛАР

Агишев Х. Г. Русско-татарский словарь словосочетаний: В 2 т. Т. 2 (П–Я) / Х. Г. Агишев; под ред. М. З. Закиева, С. М. Ибрагимова. – Казань: Матбугат йорты, 1998. – 528 с.

Англо-русский словарь. Русско-английский словарь / сост. Г. Алёхин, А. Артемов. – М.: Локид-ПРЕСС, 2003. – 640 с.

Англо-русский, Русско-английский словарь для школьников. Грамматика. Современная транскрипция: Содержит около 20 тысяч слов и словосочетаний. – М.: Дом Славянской книги, 2010. – 442 с.

Апакова Л. Я. Англо-русско-татарский тематический словарь: (Соматическая фразеология) = Инглизчә-русча-татарча тематик сүзлек: Соматик фразеология / Л. Я. Апакова. – Казань: Иман, 1994. – 82 с.

Гарифуллин Н. К. Менеджмент буенча татарча-инглизчә-русча сүзлек / Н. К. Гарифуллин; Мәгариф буенча федераль агентлык; Казан дәүләт финанс-экономика институты. – Казан: Казан дәүләт финанс-экономика институты нәшр., 2006. – 61 б.

Гаффарова Ф. Ф., Саберова Г. Г. Татарско-русский словарь идиом / под ред. Ф. И. Тагировой. – Казань, 2006. – 231 с.

Исәнбәт Н. Татар теленең фразеологик сүзлеге: 2 томда / Н. Исәнбәт. – Яр Чаллы: Идел-йорт, 2000. – 235 б.

Кафиатуллина В. И. Англо-татарско-русский учебный словарь общестроительной лексики: Вып. 1 / В. И. Кафиатуллина; науч. ред.: Ф. Ш. Фатхуллин, Р. А. Шакирзянов, Р. Н. Куряева. – Казань: Изд-во Казан. архит.-строит. акад., 1996. – 84 с.

Кафиатуллина В. И. Немецко-татарско-русский учебный словарь общестроительной лексики: ок. 5000 слов / В. И. Кафиатуллина; Науч. ред.: Ф. Ш. Фатхуллин, Р. А. Шакирзянов. – Казань: Изд-во Казан. архит.-строит. акад., 1996. – 90 с.

Мәхмүтов М. И. Русча-татарча мәктәп сүзлеге. – 3 нче басма, төзәт. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1989. – 407 б.

Мюллер В. К. Современный англо-русский словарь: 300 тысяч

слов с грамматическим приложением. – М.: ЛадКом, 2008. – 1072 с.

Низамов И. М. Краткий русско-татарский общественно-политический словарь / И. М. Низамов; науч. ред. М. Г. Мухаммадиев, А. К. Тимергалин. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1995. – 189 с.

Новый школьный англо-русский словарь / Л. Вилсон, Т. Перлмуттер, Х. К. Хиллис, Г. П. Шалаева. – М.: АСТ Слово, 2010. – 256 с.

Русско-английский тематический словарь: ок. 10 000 слов / пер.-сост. Л. К. Генина, О. В. Попов. – М.: Астрель: АСТ: Хранитель, 2008. – 475 с.

Русско-татарский словарь / сост. Ф. А. Ганиев, Ф. Ф. Гаффарова; под ред. Ф. А. Ганиева. – Казань: Раннур, 2000. – 368 с.

Сафиуллина Ф. С. Русча-татарча тематик сүзлек / Ф. С. Сафиуллина, К. Р. Галиуллин. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1989. – 287 б.

Сөләйманов Җ. Ш. Информатика буенча инглизчә-татарча-русча сүзнамә / Җ. Ш. Сөләйманов, Ә. Ф. Галимҗанов; Татарстан Фәннәр академиясе һәм Казан дәүләт ун-ның «Шәкли фәһем» уртак фәнни эзләнү лабораториясе. – Казан: Казан Математика Җәмгыяте, 2000. – 131 б.

Татар теленең мәктәпләр өчен аңлатмалы сүзлеге. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2013. – 510 б.

Татарско-русский словарь: В 2-х томах. – Казань: Магариф, 2007.

Татарча-русча сүзлек: 25000 чамасы сүзне эченә ала / төз.: И. А. Абдуллин, Ф. Ә. Ганиев, М. Г. Мөхәммәдиев һ. б.; Ф. Ә. Ганиев ред. – 3 нче басма. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1998. – 464 б.

Татарча-русча уку-укыту сүзлеге / Ф. Ә. Ганиев ред. – М.: Русский язык, 1993. – 416 б.

Учебный англо-татарско-русский словарь-минимум / Г. А. Арсланова, Ф. С. Сафиуллина. – Казань: Хэтер, 1999. – 134 с.

Хабибуллина Э. Х. Краткий русско-татаро-французский словарь / Э. Х. Хабибуллина; Казан. гос. ун-т; науч. ред. А. А. Аминова. – Казань: Изд-во Казан. ун-та, 2001. – 112 с.

Харисов Ф. Ф. Мой словарь: Иллюстрированный татарско-русский тематический словарь / Ф. Ф. Харисов, Ч. М. Харисова. – [2-е изд.]. – Казань: Магариф, 2002. – 160 с.

ШАРТЛЫ КЫСКАРТЫЛМАЛАР

Рус телендә – русские

ав. – авиация – aviation

амер. – американизм – American English

анат. – анатомия – anatomy

археол. – археология – archaeology

астр. – астрономия – astronomy

безл. – безличная форма – затланышсыз форма – impersonal form

без отриц. – без отрицания – юклыкта кулланылмый – no negative

биол. – биология – biology

бот. – ботаника – botany

букв. – буквально – сүзгә-сүз – word for word

бухг. – бухгалтерия – accounting

вводн. сл. – вводное слово – кереш сүз – parenthesis

вет. – ветеринария – veterinary

взаим.-совм. – взаимно-совместный залог – уртаклык юнәлеше – reciprocal voice

в знач. – в значении … – ... мәгънәсендә – in the meaning of

вин. – винительный падеж – төшем килеш – accusative case

воен. – военный термин – хәрби термин – military

вопрос. констр. – вопросительная конструкция – сорау (җөмлә) конструкциясе – interrogative construction (sentence)

в разн. знач. – в разных значениях – төрле мәгънәдә – in various meanings

вспом. гл. – вспомогательный глагол – ярдәмче фигыль – auxiliary verb

вспом. сл. – вспомогательное слово – ярдәмче сүз – auxiliary word

высок. – высокий стиль – югары стиль – high style

геогр. – география – geography

геод. – геодезия – geodesy

геол. – геология – geology

геом. – геометрия – geometry

гл. – глагол – фигыль – verb

грам. – грамматический термин – грамматика термины – grammatical term

груб. – грубое выражение – тупас сөйләм – vulgar expression

дат.-напр. – дательно-направительный падеж – юнәлеш килеше – dative case

деепр. – деепричастие – хәл фигыль – adverbial participle

дет. – в детской речи – балалар сөйләмендә – in children's speech

диал. – диалектизм – диалекталь сүз (тәгъбир) – dialect

дип. – дипломатия – diplomacy

жарг. – жаргонизм – жаргон сүз – jargon

ж.-д. – железнодорожное дело – тимер юл эше – railway

желат. – желательное наклонение – теләк фигыль – optative mood

зоол. – зоология – zoology

ирон. – иронически – ирония белән, иронияле – ironic

иск. – искусство – сәнгать – art

исх. – исходный падеж – чыгыш килеш – ‘initial’ case

ист. – историзм – тарихи (сүз) – historical word

канц. – канцелярское слово (выражение) – канцелярия сүзе (тәгъбире) – office term (phrase)

книжн. – книжный стиль – китап стиле – literary word

ком. – коммерческий термин – коммерция (сәүдә) термины – commercial term

косв. – косвенный падеж – кыек килеш – oblique case

кул. – кулинария – cooking

лингв. – лингвистика – linguistics

лит. – литература – әдәбият – literature

мат. – математика – mathematics

мед. – медицина – medicine

межд. – междометие – ымлык – interjection

мест. – местоимение – алмашлык – pronoun

мест.- вр. – местно-временной падеж – урын-вакыт килеше – locative case (case of time and place)

мин. – минералогия – mineralogy

миф. – мифология – mythology

мн. – множественное число – күплек саны – plural

мод. сл. – модальное слово – модаль сүз – modal word

мор. – морское дело – диңгезчелек – nautical

муз. – музыка – music

накл. – наклонение – фигыль төре – mood

направит. – направительный падеж – юнәлеш килеше – aditive (case)

нареч. – наречие – рәвеш – adverb

научн. – научный термин – фәнни термин – scientific use

несов. – несовершенный вид – тәмамланмаган төр – imperfective aspect

охот. – охота – аучылык – hunting

перен. – в переносном значении – күчерелмә мәгънәдә – figurative

погов.– поговорка – әйтем – saying, adage

подр. – подражательное слово – ияртем – imitative word

полигр. – полиграфия – printing

полит. – политический термин – сәяси термин – political term

понуд. – понудительный залог – йөкләтү юнәлеше – causative

посл. – пословица – мәкаль – proverb

послел. – послелог – бәйлек – postposition

послел. сл. – послеложное слово – бәйлек сүз – postpositional word

поэт. – поэтическое слово (выражение) – шигъри сүз (тәгъбир) – poetic

предик. сл. – предикативное слово – хәбәрлек сүз – predicative (use)

прил. – имя прилагательное – сыйфат – adjective

притяж. – притяжательная (форма) – тартымлы (форма) – possessive (form)

прич. – причастие – сыйфат фигыль – participle

прост. – просторечное слово (выражение) – гади сөйләм сүзе (гыйбарәсе) – colloquial

прям. – в прямом значении – туры мәгънәдә – in the direct sense

разг. – разговорное слово (выражение) – сөйләү теленә караган сүз (тәгъбир) – informal word (phrase)

рел. – религия – дин – religion

род. – родительный падеж – иялек килеше – genitive case

сл. – слово – сүз – word

слож. – сложное (слово, предложение) – кушма (сүз, җөмлә) – compound (word, sentence)

см. – смотри – кара – see

собир. – собирательное (существительное, значение) – җыйма (исем, мәгънә) – collective (noun, meaning), collectively

сокр. – сокращение – кыскартылма – abbreviation

с отриц. – с отрицанием, отрицательный – инкяр (белән) – negation, negative

спец. – специальный термин – махсус термин – special term

спорт. – физкультура и спорт – физкультура һәм спорт – sports

стр. – строительное дело – төзелеш – building

страд. – страдательный залог – төшем юнәлеше – passive

сущ. – имя существительное – исем – noun

с.-х. – сельское хозяйство – авыл хуҗалыгы – agriculture

тв. – творительный падеж – корал-бергәлек килеше – instrumental case

театр. – театроведение, театр – театр белеме – theatre

текст. – текстильное дело – тукучылык – textile industry

тех. – техника – technology

тж. – также – шулай ук – also

типогр. – типографский термин – типография термины – printing

уст. – устаревшее слово (выражение) – искергән сүз (тәгъбир) – obsolete (dated) word (phrase)

фарм. – фармакология –pharmacology

физ. – физика – physics

физиол. – физиология – physiology

филос. – философия – philosophy

фин. – финансовый термин – финанс термины – finance

фольк. – фольклор – folklore

хим. – химия – chemistry

церк. – церковный термин – дини (чиркәү) термин (-ы) – ecclesiastical

числит. – имя числительное – сан – numeral

шахм. – шахматный термин – шахмат термины – chess

школ. разг. – школьный разговорный – мәктәптәге сөйләү теленә караган сүз – school slang

шутл. – шутливое слово, выражение – шаяртулы сүз, гыйбарә – humorous word, phrase

экон. – экономика – икътисад – economics

эл. – электротехника – electrical engineering

этн. – этнография – ethnography

юр. – юридический термин – юридик термин – law

Инглиз телендә – английские

attr. – attribute – атрибутивное употребление – атрибутив мәгънәдә

ger. – gerund – герундий

inf. – infinitive – инфинитив

pl. – plural – множественное число – күплек сан

predic. – predicative – предикативное употребление – хәбәрлек сүз (мәгънәсендә)

sg. – singular – единственное число – берлек саны

smb. – somebody – кто-то, кто-либо – кемдер, кем дә булса

smth. – something – что-то, что-либо – нәрсәдер, нәрсә дә булса

ТАТАР АЛФАВИТЫ
(татарский алфавит – Tatar alphabet)

Аа	Дд	Зз	Мм	Пп	Үү	Чч	Ьь
Әә	Ее	Ии	Нн	Рр	Фф	Шш	Ээ
Бб	Ёё	Йй	Ңң	Сс	Хх	Щщ	Юю
Вв	Жж	Кк	Оо	Тт	Һһ	Ъъ	Яя
Гг	Җҗ	Лл	Өө	Уу	Цц	Ыы	

РУС АЛФАВИТЫ
(русский алфавит – Russian alphabet)

Аа	Ее	Йй	Оо	Уу	Шш	Ээ
Бб	Ёё	Кк	Пп	Фф	Щщ	Юю
Вв	Жж	Лл	Рр	Хх	Ъъ	Яя
Гг	Зз	Мм	Сс	Цц	Ыы	
Дд	Ии	Нн	Тт	Чч	Ьь	

ИНГЛИЗ АЛФАВИТЫ
(английский алфавит – English alphabet)

Aa	Ff	Kk	Pp	Uu	Zz
Bb	Gg	Ll	Qq	Vv	
Cc	Hh	Mm	Rr	Ww	
Dd	Ii	Nn	Ss	Xx	
Ee	Jj	Oo	Tt	Yy	

ЭЧТӘЛЕК

Сүз башы 5
Предисловие 12
Сүзлекнең төзелеше 19
Структура словаря 24
Лексикографик чыганаклар 29
Шартлы кыскартылмалар 31
Сүзлек 35
Инглиз теле грамматикасы турында кыскача белешмә 451
Инглиз теле: гомуми мәгълүмат. 451
I. Исем (The Noun) 455
II. Артикль (The Article) 460
III. Сыйфат (The Adjective) .466
IV. Сан (The Numeral) 468
V. Алмашлык (The Pronoun). .471
VI. Фигыль (The Verb) 478

Справочное издание

ТИМЕРХАНОВ АЙНУР АХАТОВИЧ,
ГАРИФУЛЛИН САЙДАШ ФАТХИЕВИЧ

ТАТАРСКО-РУССКО-АНГЛИЙСКИЙ ШКОЛЬНЫЙ СЛОВАРЬ

Редакторы: *Я. М. Абдулкадырова, Д. Э. Нигматуллина*
Компьютерная верстка *Н. Т. Абдуллиной*
Компьютерный набор *А. К. Булатовой*

Подписано в печать 14.07.2014 г.
Формат 60×84$^{1}/_{16}$. Бумага офсетная. Гарнитура Times New Roman
Печать офсетная. Усл. печ. л. 29,76. Уч.-изд.л. 27,75. Тираж 1000. Заказ